

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.9.29>

УДК 338.242

Н. В. Слободянюк,

аспірант кафедри публічної політики, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2126-7500>

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

N. Slobodianiuk,

Postgraduate student of the Department of Educational and Scientific, Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROBLEMS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто підходи до визначення поняття «соціальне підприємництво». В умовах, коли держава не може виконувати свої соціальні функції через затяжну економічну кризу та військові дії, виникає необхідність пошуку нових інструментів вирішення соціальних проблем. Розвиток соціального підприємництва як форми бізнесу, основною місією якого є досягнення соціального добробуту і є одним із таких інструментів. Досліджено сучасні проблеми та особливості становлення соціального

підприємництва в Україні. Охарактеризовано особливості критеріїв соціального бізнесу. Досліджено універсальну типологію моделей соціальних підприємств, розроблену на підставі трьох критеріїв: соціальної місії, типу економічної моделі та структури управління. Перераховано основні напрями, в яких працюють соціальні підприємства. Досліджено головні особливості соціального підприємництва, що відрізняють його від інших видів підприємницької та громадської діяльності. Наведено приклади успішних соціальних підприємств різних країн світу. Обґрунтовано необхідність розробки та прийняття нормативно-правової бази, яка визначатиме діяльність соціальних підприємств. Охарактеризовано особливості зарубіжного та українського досвіду щодо необхідності впровадження програм підтримки та популяризації соціального підприємництва в Україні. З'ясовано роль соціального підприємництва в Україні та світі як ефективного інструменту вирішення соціальних проблем як держави, так і громадянського суспільства. Досліджено напрями підтримки соціального бізнесу, що надається органами місцевого самоврядування (здійснюється у рамках програм підтримки середнього та малого бізнесу) та на державному рівні (здійснюється у межах програм банківського кредитування, програм бюджетного кредитування, донорських програм допомоги суб'єктам малого та середнього бізнесу та цільової програми соціального інвестування – WNISEF). Визначено ціль, мету та підхід програми соціального інвестування.

The article discusses approaches to defining the concept of "social entrepreneurship". In a situation where the state is unable to fulfill its social functions due to the protracted economic crisis and military actions, there is a need to find new tools for solving social problems. The development of social entrepreneurship as a form of business whose main mission is to achieve social welfare is one of such tools. The current problems and peculiarities of the formation of social entrepreneurship in Ukraine are investigated. The features of social business criteria are characterized. The universal typology of social enterprise models developed on the basis of three criteria is investigated: social mission, type of economic model and management structure. The main directions in which social enterprises operate are listed. The main features of social entrepreneurship that distinguish it from other types of entrepreneurial and public activities are investigated. Examples of successful social enterprises from

around the world are given. The study has revealed an increase in the number of social enterprises in Ukraine in recent years, but there are also certain problems identified by the authors. The author substantiates the need to develop and adopt a regulatory framework that will determine the activities of social enterprises. The peculiarities of foreign and Ukrainian experience regarding the need to implement programs to support and popularize social entrepreneurship in Ukraine are characterized. The role of social entrepreneurship in Ukraine and the world as an effective tool for solving social problems of both the state and civil society is characterized. The support for social business provided by local governments is investigated within the framework of programs to support small and medium-sized businesses, and at the state level, support for social business is provided through bank lending programs, budget lending programs, donor programs to assist small and medium-sized businesses and the targeted social investment program - WNISEF. The purpose, goal and approach of the social investment program are defined.

Ключові слова: *соціальне підприємництво, соціальний підприємець, соціальна місія, соціальне підприємство, соціальні проблеми.*

Keywords: *social entrepreneurship, social entrepreneur, social mission, social enterprise, social problems.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Незважаючи на складні суспільні виклики та загрози, Україна продовжує будувати сильне та активне громадянське суспільство. При цьому одним із ефективних інструментів взаємодії влади, бізнесу і громади, на наше переконання, виступає соціальне підприємництво, що сприяє підвищенню рівня потенціалу розвитку регіонів і становить пріоритет стратегії їх соціального та економічного зростання.

Досвід зарубіжних країн доводить, що зазначений інструмент є ефективним для розв'язання проблем територіальних громад. Соціальне підприємництво - бізнес, який вирішує соціальну проблему і створює соціальну цінність, тобто соціальне підприємництво поліпшує життя людей

безпосередньо в громадах, прискорюючи економічний розвиток всієї країни, розв'язуючи соціальні проблеми, допомагає незахищеним і вразливим верствам населення працевлаштуватися та пройти реабілітацію.

Розвиток соціального підприємництва в Україні ускладнений веденням військових дій на нашій території, в тому числі й необхідністю вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що потребує значних обсягів бюджетного фінансування. Саме розвиток соціального підприємництва актуальний сьогодні, оскільки поєднує в собі соціальну місію організації з інноваційністю та рішучістю властивими бізнесу.

В Україні політика з розвитку соціального підприємництва повністю ще не сформована, оскільки держава не розглядає суб'єктів соціального підприємництва повноцінними партнерами у реалізації державної політики. Вирішення питань у соціальній сфері здійснюється переважно органами влади шляхом використання бюджетних коштів, а наявність коштів у бюджеті є визначальним фактором для реалізації відповідних соціальних програм. З огляду на все вище перераховане, важливою проблемою є удосконалення державної політики щодо розвитку соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку та аналіз проблем, пов'язаних з розвитком соціального підприємництва зробили такі зарубіжні вчені, як: М. Болтон, Д. Борнштейн, Г. Діз, Дж. Дефорні, Б. Дрейтон, М. Маретич, М. Маклін, М. Ніссенз та інші.

Серед українських науковців, які досліджують проблеми соціального підприємництва, можна відзначити роботи З. Галушки, Г. Завадських, Н. Іванової, І. Каменко, В. Кифяк, Ю. Кірсанова, Х. Коваль, В. Колтун, Л. Малиш, В. Назарук, Н. Обушної, В. Тебенко, Г. Швеця та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в узагальненні та діагностиці проблематики розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах сучасних суспільних викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження наукового дискурсу щодо трактування сутності дефініції «соціальне підприємництво» засвідчують відсутність єдиного загальноприйнятого підходу до її визначення.

Так, наприклад, експерти в у галузі права, економіки та соціально-політичних наук з проекту «EU4Youth», вважають що «Соціальне підприємництво - це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту» [1, с.6].

Українська соціальна академія послуговується наступним визначенням, яке відображає головні особливості соціального підприємництва, що відрізняють його від інших видів підприємницької та громадської діяльності: соціальне підприємництво - активна підприємницька діяльність, повноцінний бізнес, який вирішує соціальну проблему і створює стабільну соціальну цінність. Соціальним підприємництвом можуть займатися як окремі команди-групи людей, так і громадські організації. Соціальними можуть стати комерційні бізнеси, які вже існують і хочуть інтегрувати соціальну складову у свою бізнес-модель, тобто здійснювати соціальний вплив на постійній основі. Усі вони, незважаючи на різні моделі бізнесу, об'єднані наступними критеріями соціального бізнесу:

- соціальна місія: кожне соціальне підприємство вирішує реальну соціальну проблему на локальному чи глобальному рівні, долучаючись до вирішення глобальних проблем;

- виражена підприємницька діяльність: соціальні підприємства адаптують методи ведення бізнесу для створення або підвищення соціальної цінності чи створення та функціонування бізнесу соціального призначення, який може приносити прибуток на користь підприємця, бізнесу та соціальної справи;

– реінвестування прибутків: соціальне підприємство стабільно реінвестує свої прибутки у вирішення соціальних проблем. Така реінвестиція може здійснюватись або у вигляді перерахунку стабільного відсотка від прибутків на підтримку благодійних проєктів чи ініціатив, або ж інвестиція в розвиток самого підприємства, яке, наприклад, працевлаштовує вразливі групи населення;

– соціальний вплив: соціальні бізнеси, крім аналізу та планування економічних показників, аналізують та ставлять конкретні цілі щодо вирішення соціальної проблеми та регулярно вимірюють і публічно звітують про свій соціальний вплив;

– масштабованість та тиражованість: соціальні підприємства збільшують кількість напрямків й масштаби своєї діяльності задля збільшення соціального впливу;

– інновації та системні зміни: соціальні підприємства застосовують інноваційні підходи та трансформують системи, які вже існують [2, с.14-15].

За результатами аналізу науковці Дж. Дефорні та М. Ніссенс запропонували універсальну типологію моделей соціальних підприємств, розроблену на підставі трьох критеріїв: соціальної місії, типу економічної моделі та структури управління [3]. Згідно з цією типологією соціальні підприємства поділяють на:

1) підприємницькі неприбуткові організації, які розвивають бізнес і генерують отриманий дохід заради досягнення їхньої соціальної місії;

2) соціальні кооперативи: впровадження форм демократичного управління, на відміну від традиційних кооперативів, поєднує прагнення забезпечити інтереси його членів і забезпечити інтереси громади загалом, або окремої цільової групи;

3) соціальний бізнес: розуміння (бізнес-школами, різними фондами, консультативними фірмами) соціального підприємства як орієнтованого на місію бізнесу, який використовує більш широкі бізнес-методи (а не лише стратегії заробленого доходу) як ефективний спосіб вирішення соціальних

проблем. Для них соціальні підприємства – це компанії, які розвивають підприємницьку діяльність задля досягнення основної соціальної мети і місії;

4) соціальне підприємство державного сектору, що характеризується намаганням держави скоротити свої витрати, передавши повноваження з вирішення окремих питань соціальному підприємництву (наприклад, у рамках політики розвитку громад у бідних районах міста можливе створення підприємств у громаді з метою місцевого розвитку) [4].

Європейська комісія виділяє чотири основні напрями, в яких працюють соціальні підприємства:

- робоча інтеграція – навчання та інтеграція людей з обмеженими можливостями та безробітних;
- надання особистих соціальних послуг – здоров'я, добробут і медична допомога, професійне навчання, освіта, медичні послуги, послуги з догляду за дітьми, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям;
- місцевий розвиток територій, що знаходяться в неблагополучних районах – соціальні підприємства у віддалених сільських районах, схеми розвитку/реабілітації мікрорайонів у міських районах, допомога в розвитку та співпраця з третіми країнами;
- інше, включаючи переробку сільськогосподарської продукції, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів та любителів спорту [5].

Соціальне підприємництво поліпшує життя людей безпосередньо в громадах, прискорюючи економічний розвиток всієї країни, розв'язуючи соціальні проблеми, допомагає незахищеним і вразливим верствам населення в умовах воєнного стану працевлаштуватися та пройти реабілітацію. Приклади успішних соціальних підприємств (Табл. 1).

Таблиця 1. Соціальні підприємства*

Назва та опис діяльності соціальних підприємств	Перекладач ЖМ, Connect pro та Conennect pro web [6] (Проект доступної комунікації для людей з порушенням слуху) Обидва застосунки працюють на основі технології розпізнавання мовлення Google Voice, а також завдяки роботі Центру соціального супроводу нечуючих та слабочуючих людей, створеному за ініціативи розробників. Різниця в тому, що «Перекладач ЖМ» призначений для короткотривалого спілкування двох осіб (до 10 хвилин), а ConnectPRO дозволяє одночасно комунікувати групі людей протягом тривалого періоду.	Кнопка життя [7] (Система термінового сповіщення та виклику швидкої медичної допомоги для самотніх літніх людей) Продукт компанії — браслет або кулон із кнопкою виклику, вбудованим модулем геолокації та терміналом для голосового зв'язку, що дає змогу швидко надіслати SOS-виклик та зв'язатися з цілодобовим call-центром. Отримавши SOS-виклик, оператор уточнює ситуацію та скеровує найближчу карету швидкої допомоги до місця перебування людини. Діє на території Латвії.	Legsworks [8] (Інноваційні протези нижніх кінцівок) Продукт компанії — водонепроникний гідравлічний колінний суглоб, який забезпечує щоденні потреби активних людей. Із Legsworks клієнти можуть знову ходити, бігати, займатися спортом, плавати та вільно рухатися. Підприємство співпрацює з організаціями в країнах, що розвиваються, щоб безкоштовно постачати протези людям, які не мають коштів або доступу до них.
Країна	Україна	Латвія	США
Рік	2017	2017	2015
Бізнес-складова	платна підписка для державних та приватних установ, похвилинна тарифікація	продаж інноваційних пристроїв та їх обслуговування	продаж інноваційних протезувальних засобів
Соціальна складова:	забезпечення людей з порушенням слуху безбар'єрною комунікацією	порятунок життя в кризових ситуаціях	постачання безкоштовних протезів людям з інвалідністю
Бізнес-модель	плати, скільки використав, фріміум (B2C, B2G)	оплата товару / послуги, членство (B2C)	оплата товару (B2C)
Спосіб впливу	послуга	продукт / послуга	відсоток від продукту

*Джерело: сформовано на основі [2; с.17-20].

Соціальне підприємництва в Україні знаходиться на початковому етапі розвитку і поняття «соціальне підприємництво» до цього часу не має широкого вжитку.

Причинами такої ситуації є низка проблем та бар'єрів, що стримують створення та розвиток соціальних підприємств. Серед них Г. Завадських та В. Тебенко вбачають наступні:

- нестача фінансових коштів для започаткування та розвитку соціального підприємства. Основне фінансування здійснюється іноземними фондами та організаціями;
- необізнаність громадян щодо сутності, механізму та перспектив цього виду підприємницької діяльності;
- відсутність чіткої законодавчої бази, яка б визнавала, визначала та регулювала діяльність соціальних підприємств» [9, с. 183]

Г. Швець визначає наступні проблеми та перешкоди у соціальному підприємстві [10, с. 249-250]:

- 1) складності у формуванні стартового капіталу та недоступності фінансових ресурсів;
- 2) конкуренція на ринку із некомерційними громадськими організаціями;
- 3) обмежені соціальні очікування та суспільна недовіра;
- 4) відсутність або недостатність знань та вмінь в управлінні бізнесом;
- 5) низький рівень оплати праці співробітників;
- 6) вузький та непідготовлений ринок;
- 7) труднощі із підбором та навчанням персоналу;
- 8) низький рівень мотивації;
- 9) бюрократичні перепони та інше.

В. Кифяк і Л. Малиш вважають, що повільний розвиток соціальних підприємств в Україні, порівняно з країнами Європи, викликаний низкою таких проблем [11, с. 278]:

- в Україні на законодавчому рівні не закріплено поняття «соціальне підприємство», що спричиняє недостатнє розуміння його сутності державними службовцями, представниками бізнесу, інвесторами, потенційними клієнтами та громадськістю загалом;

– наявність у населення «радянської» думки про те, що держава повністю має опікуватися соціальною сферою, тому більшість ідей соціальних лідерів розбиваються об байдужість громадян, які не виявляють зацікавлення в тому, що не стосується їх особисто;

– відсутність адекватних законодавчих актів щодо регулювання соціального підприємництва, зокрема класифікації соціальних послуг, які дозволено надавати соціальним підприємствам;

– відсутність стартового капіталу в соціальних підприємців та його недостатність на стадії зростання та зрілості, оскільки виникають труднощі з доступом до джерел фінансування, особливо інвестиційних і кредитних (інвестори та кредитори також не до кінця розуміють сутність соціального підприємництва);

– відсутність інформації про вплив і значення соціальних підприємств;

– на соціальних підприємствах часто спостерігається висока плінність кадрів та їх недостатня кваліфікація.

Н. Іванова, К. Коваль, В. Коваль доводять, що основними перешкодами щодо розвитку соціального підприємства є [12, с. 231]:

– концептуальна плутанина щодо визначення поняття «соціальне підприємництво»;

– неоднозначність у розумінні ролі соціальних підприємств;

– відсутність консенсусу щодо необхідності створення спеціальної правової бази для соціальних підприємств;

– небажання розпочинати та здійснювати економічну діяльність серед неприбуткових організацій;

– обмежений попит на товари та послуги, що надаються соціальними підприємствами з боку органів державної влади, ринкових підприємств тощо;

– низькі управлінські навички у керівників соціальних підприємств; незадовільний економічний стан соціальних підприємств;

- неефективні посередницькі структури та мережі, що представляють соціальні підприємства;
- негативне сприйняття соціальних підприємств громадськістю.

Отже, можна зробити висновок, що основними проблемами в діяльності соціальних підприємств в Україні є [13, с. 231]:

1. Нерозуміння явища соціального підприємництва владою, бізнесом і громадськістю. Перешкодами розвитку соціального підприємництва є відсутність системного підходу до популяризації соціального підприємництва, недостатність інформаційної мережі з питань діяльності пов'язаної з розвитком соціального підприємництва, відсутність спеціальної підготовки фахівців у сфері соціального бізнесу, відсутність вмінь в управлінні бізнесом та суспільна недовіра ускладнює розвиток соціальних підприємств.

2. Відсутність правового регулювання соціального підприємництва. «Фундамент» – закон, який би регулював роботу соціальних підприємств до цього часу не прийнятий, хоч спроби і були. Переважна більшість країн Європейського Союзу прийняла основоположні законодавчі акти, що визначають основну організаційно-правову форму та засади діяльності соціальних підприємств. Одночасно з відсутністю законодавчої бази існує проблема формування нормативних документів самих соціальних підприємств, через нерозуміння того, якими нормативними положеннями керуватись у своїй діяльності.

3. Недоступність фінансових ресурсів при формуванні стартового капіталу. Для розвитку соціальному підприємству необхідні інвестиції, наприклад, у США джерелом капіталу стали приватні благодійники, у Європі ж, крім приватних коштів, інвестиції надає держава. В Україні соціальний бізнес отримує найбільшу підтримку від неурядових некомерційних громадських організацій, які надають інформаційну та консультативну допомогу та залучають підприємців у соціальні проекти.

Органи місцевого самоврядування здійснюють підтримку соціального бізнесу у рамках програм підтримки середнього та малого бізнесу. Зокрема, така підтримка у деяких регіонах передбачає [1, с.19]:

- відшкодування відсоткових ставок за підприємницькими кредитами;
- надання «маркетингових ваучерів» - відшкодування 50% оплати участі у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;
- роботу центрів підтримки підприємництва, консалтингових центрів допомоги як початківців, так і діючого бізнесу;
- публічних закупівель та соціального замовлення;
- надання приміщень в оренду для громадських організацій за пільговими ставками.

Наприклад, Вінницька міська об'єднана територіальна громада прийняла «Програму розвитку соціального підприємництва на 2020-2022 рр.» [14], яка орієнтована на визначення пріоритетних проектів, видів діяльності, заходів для кожного фокусу, які б відповідали потребам поточного стану розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській об'єднаній територіальній громаді та планів розвитку галузі. Недоліком подібних програм є те, що через недосконалість нормативних бюджетних механізмів скористатися ними для соціальних підприємців дуже не просто [13, с. 231].

На державному рівні підтримка соціального бізнесу здійснюється у межах [1, с.19]: 17 програм банківського кредитування, 18 програм бюджетного кредитування і підтримки, 13 донорських програм допомоги суб'єктам малого та середнього бізнесу лише всього однієї цільової програми соціального інвестування – WNISEF.

Програма Соціального інвестування WNISEF [15] спрямована на забезпечення підтримки приватних підприємств та фізичних осіб-підприємців з метою досягнення соціального та екологічного впливу в Україні через створення механізму доступного кредитування спільно з банківськими установами, надання тренінгових та консультаційних послуг, коучингу і наставництва. Ціль цієї програми полягає в тому, щоб дати

можливість підприємцям і бізнесу вирішувати соціальні та екологічні проблеми через фінансові інвестиції та надійні практики ведення бізнесу. Підхід програми соціального інвестування полягає у наданні кредитів під низький відсоток для сталих соціальних підприємств, консультування та підтримку їх в процесі реалізації та впровадження бізнес-планів.

За 5 років свого існування в межах цієї програми було надано кредитів соціальним підприємцям у розмірі 24 556 455 грн., тобто у середньому, 5 911 тис. грн. на рік, що складає всього 0,4% орієнтованої прогнозованої величини сумарного річного обороту соціального бізнесу в Україні. За іншими програмами підтримки соціальні підприємства почувають себе у нерівних умовах, де їм важко конкурувати із традиційним бізнесом через соціальне навантаження [1, с.19].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, основні проблеми, що заважають розвитку та діяльності соціальних підприємств в Україні - це нерозуміння явища соціального підприємництва, відсутність правового регулювання та недоступність фінансових ресурсів при формуванні стартового капіталу. Результати проведеного дослідження засвідчують необхідність наукових досліджень щодо розробки правового забезпечення соціального підприємництва та норм його регулювання, здійснення аналізу міжнародного досвіду розвитку соціального підприємництва та можливості його імплементації в Україні.

Враховуючи складні умови функціонування більшості соціальних підприємств в Україні під час воєнного стану, головні завдання з боку держави полягають у ефективній підтримці, яка сприяє розширенню сфери діяльності соціальних підприємств, наданні грантів, кредитів та іншої фінансової допомоги, розвитку системи податкових пільг та впровадженні сертифікації діяльності соціальних підприємств.

Література

1. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз / ред. І. Каменко. Київ : EU4youth - Розкриття потенціалу молодих соц. підприємців в Молд. та Україні, 2020. 37 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення: 08.09.2023).
2. Навчальний посібник з соціального підприємництва : навч. посіб. Укр. соц. акад., 2021. 163 с. URL: http://siplatform-live.s3.eu-central-1.amazonaws.com/files/helper_usa_1.pdf. (дата звернення: 08.09.2023).
3. Defourny J., Nyssens M. Fundamentals for an International Typology of Social Enterprise Models. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2017. Т. 28, № 6. С. 2469–2497. URL: <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9884-7> (дата звернення: 08.09.2023).
4. Defourny J., Nyssens M. The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective. EMES Working Papers Series, 2012. 44 p. URL: https://emes.net/content/uploads/publications/EMES-WP-12-03_Defourny-Nyssens.pdf (date of access: 08.09.2023).
5. Social enterprises. *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en (дата звернення: 08.09.2023).
6. Groups/view_list/nashi-produkty. <https://tdl.com.ua>. URL: https://tdl.com.ua/groups/view_list/nashi-produkty (дата звернення: 08.09.2023).
7. DroÅ¼Ä«ba un sirdsmiers 24 stundas diennaktÄ«, 7 dienas nedÄ Ä¼Ä . *DroÅ¼Ä«ba un sirdsmiers 24 stundas diennaktÄ«, 7 dienas nedÄ Ä¼Ä* . URL: <https://dzivibaspoga.lv/> (дата звернення: 08.09.2023).
8. LegWorks Prosthetic Knees. *LegWorks*. URL: <https://legworks.com/> (дата звернення: 08.09.2023).
9. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні. *БізнесІнформ*. 2020. Т. 11, № 514. С. 177–185. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-177-185> (дата звернення: 08.09.2023).
10. Швець Г. О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 243–251.

URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.21> (дата звернення: 08.09.2023).

11. Кифяк В. І., Малиш Л. Б. Соціальне підприємництво: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ.* 2020. № 5. С. 275–280. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-275-280> (дата звернення: 08.09.2023).

12. Іванова Н., Коваль Х., Коваль В. Роль соціального підприємництва в умовах сьогодення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2022. № 3(31). С. 224–234. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-224-234](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-224-234) (дата звернення: 08.09.2023).

13. Слободянюк Н. Проблеми розвитку соціального підприємництва в Україні. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26-27 квіт. 2023 р. / ред. Л. Комахи. Київ, 2023. С. 285–286. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf> (дата звернення: 08.09.2023).

14. Програма розвитку соціального підприємництва Вінницької міської ОТГ на 2020-2022 роки. URL: <https://2021.vmr.gov.ua/ContentLibrary/b5ae2f52-4d95-4717-a301-c3132844360e/1149/Програма%20розвитку%20СП%20проект%20Від%2013.03.pdf> (дата звернення: 08.09.2023).

15. Програма соціального інвестування - WNISEF. *WNISEF*. URL: <https://wnisef.org/uk/impact-investing/> (дата звернення: 08.09.2023).

References

1. Kamenko, I. (2020), “Social entrepreneurship in Ukraine: Economic and legal analysis”, *EU4youth - Rozkryttia potentsialu molodykh sotsial'nykh pidpriiemtsiv v Moldovi ta Ukraini*, [Online], available at: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (Accessed 8 Sep 2023).

2. Ukrainian Social Academy (2021), “Educational manual on social entrepreneurship”, available at: http://siplatform-live.s3.eu-central-1.amazonaws.com/files/helper_usa_1.pdf. (Accessed 8 Sep 2023).
3. Defourny, J. and Nyssens, M. (2017), “Fundamentals for an International Typology of Social Enterprise Models”, *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 28, no. 6, pp. 2469–2497. doi: 10.1007/s11266-017-9884-7.
4. Defourny, J. and Nyssens, M. (2012), “The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective”, *EMES Working Papers Series*, available at: https://emes.net/content/uploads/publications/EMES-WP-12-03_Defourny-Nyssens.pdf (Accessed 8 Sep 2023).
5. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMES (2023), “Social enterprises”, available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en (Accessed 8 Sep 2023).
6. Tekhnolohii dlia liudej (2023), “Connect PRO Web”, available at: https://tdl.com.ua/groups/view_list/nashi-produkty, (Accessed 8 Sep 2023).
7. Life button (2023), “Peace of mind 24 hours a day”, available at: <https://dzivibasoga.lv/>, (Accessed 8 Sep 2023).
8. LegWorks (2023), “LegWorks Prosthetic Knees”, available at: <https://legworks.com/>, (Accessed 8 Sep 2023).
9. Zavads'kykh, H. M. and Tebenko, V. M., (2020), “Practical aspects of the formation of social entrepreneurship in Ukraine”, *BiznesInform*, vol. 11, no. 514. doi: 10.32983/2222-4459-2020-11-177-185.
10. Shvets', H. O. (2020), "Social entrepreneurship: theoretical and practical aspects", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 3. doi: 10.31558/2307-2318.2020.3.21.
11. Kyfiak, V. I. and Malysh, L. B. (2020), “Social entrepreneurship: problems and prospects”, *Biznes Inform*, vol. 5. doi: 10.32983/2222-4459-2020-5-275-280.

12. Ivanova, N., Koval', Kh. and Koval', V. (2022), “The role of social entrepreneurship in today's Ukraine”, *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 3, no. 31. doi: 10.25140/2411-5215-2022-3(31)-224-234.

13. Slobodianiuk, N.V. (2023), “Problems of social entrepreneurship development in Ukraine”, *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Hlobalizatsijni vyklyky: uriaduvannia majbutn'oho* [Materials of the International scientific and practical conference. Globalization challenges: governance of the future], NNI PUDS KNU, Kyiv, Ukraine, pp. 285–286.

14. The official site of Vinnytsia City United Territorial Community (2020), “Program for the development of social entrepreneurship of the Vinnytsia City OTG for 2020-2022”, available at: <https://2021.vmr.gov.ua/ContentLibrary/b5ae2f52-4d95-4717-a301-c3132844360e/1149/Prohrama%20rozvytku%20SP%20proekt%20vid%2013.03.pdf> (Accessed 8 Sep 2023).

15. The official site of Western NIS Enterprise Fund (2023), “Impact Investing program WNISEF“, available at: <https://wnisef.org/uk/impact-investing/> (Accessed 8 Sep 2023).

Стаття надійшла до редакції 14.09.2023 р.